

445 - 431 π.Χ.

- Απόγειο αθηναϊκής δύναμης και αυτοκρατορίας

- Περικλής

Η ρήξη με τη Σπάρτη

Τί κάνει η Σπάρτη σε όλο αυτό το διάστημα;

- **Επιδιώκει να εδραιώσει και να ισχυροποιήσει τη θέση της στην Πελοπόννησο:** το Άργος είχε ισχυροποιηθεί, είχαν εκδηλωθεί δημοκρατικές τάσεις σε πόλεις της Πελοποννήσου, ο **Θεμιστοκλής** δρούσε ανενόχλητος στην Πελοπόννησο μετά τον οστρακισμό του → συνασπισμός **των Μαντινέων, των Ηλείων, των Τεγεατών, συμμαχία Άργους-Τεγέας**
- Μετά την εκδίωξη του Θεμιστοκλή από την Πελοπόννησο, την οποία προκάλεσαν οι ίδιοι οι Αθηναίοι, **οι Σπαρτιάτες νικούν στην Τεγέα** τις ενωμένες δυνάμεις Τεγεατών-Αργείων, στη Διπαία τους Αρκάδες → ίσως με αρχηγό τον Αρχίδαμο (469 π.Χ.).
- **465 π.Χ. Σεισμός** συγκλονίζει τη Σπάρτη με αποτέλεσμα να **επαναστατήσουν οι Είλωτες. Η Σπάρτη ζητά βοήθεια από την Αθήνα** → **Κίμωνας με 4000 οπλίτες, Μαντινείς, Αιγινήτες και οι Πλαταιείς.**
- **Η ρήξη με τη Σπάρτη ήταν λογική συνέπεια του επεισοδίου της Ιθώμης, της αποπομπής του Κίμωνα**→

Συγκρούσεις Αθήνας-Σπάρτης

- Τοπικές συγκρούσεις με τη συμμετοχή Άργους, Μεγάρων, Αίγινας, Κορίνθου και πόλεων της Βοιωτίας.
- **459-457 π.Χ. χτίσιμο μακρών τειχών που ένωναν Αθήνα - Πειραιά**
- μάχη Τανάγρας 457 π.Χ. νίκη Πελοποννησίων
- μάχη Οινοφύτων 457 π.Χ. νίκη Αθηναίων
- **456 π.Χ. η Αίγινα συνθηκολογεί και μπαίνει στην αθηναϊκή συμμαχία**
- Ο στρατηγός Τολμίδης φέρει σε πέρας νικηφόρα εκστρατεία στην Πελοπόννησο.
- ήττα Αθηναίων στην Κορώνεια 447/6 π.Χ. και επανάσταση πόλεων Εύβοιας (καταστολή επανάστασης από Αθηναίους).

Μεταφορά ταμείου της Δήλου στην Αθήνα με πρόσχημα την περσική απειλή

- Για λόγους ασφαλείας το **454 π.Χ.** το ταμείο της Δηλιακής Συμμαχίας μεταφέρεται από τη Δήλο στην Αθήνα (Ακρόπολη). Η θεά Αθηνά αντικαθιστά πια τον Απόλλωνα ως κεντρικό προστάτη των Συμμάχων.
- Από τους φορολογικούς καταλόγους (Athenian Tribute Lists) μαθαίνουμε ότι κάθε σύμμαχος πρόσφερε κάθε χρόνο στην **Αθήνα την απαρχή**, δηλαδή το ένα εξηκοστό του φόρου για τα κοινά (1/60), και **κάθε 4 χρόνια στα Παναθήναια μία αγελάδα και μία πανοπλία.**

Τα μεγάλα έργα στην Αθήνα

Αθήνα –Σπάρτη συνάπτουν ειρήνη το 445 π.Χ.

Οι Αθηναίοι με πρωτοβουλία του Περικλή ανακάλεσαν τον Κίμωνα από την εξορία, με την προϋπόθεση να μην εμπλακεί στα εσωτερικά της πόλης και του ανέθεσαν να κλείσει το μέτωπο με τη Σπάρτη.

Ο Κίμων, που ήταν αγαπητός στους Σπαρτιάτες, κατάφερε να συνάψει ειρήνη, για 30 χρόνια.

Τριακονταετής Ειρήνη (τριακονταετείς σπονδές)

Σπάρτης - Αθήνας

με βασικούς όρους: →

- ηγεμονία Σπάρτης στον ηπειρωτικό χώρο –ηγεμονία Αθήνας στη θάλασσα
- διαδικασίες διαιτησίας
- αμοιβαία υποχρέωση να μην αναμειγνύονται στα εσωτερικά του αντιπάλου

Σύναψη ειρήνης 445 π.Χ.

Όροι της Τριακονταετούς Ειρήνη Σπάρτης –Αθήνας 445 π.Χ.

1. οι Αθηναίοι παραιτούνται από την Τροιζήνα, την Αχαΐα, τη Νίσαια, τις Πηγές.
2. αναγνωρίστηκε η ναυτική ηγεμονία των Αθηναίων
3. η ηπειρωτική ηγεμονία της Σπάρτης.
4. οι διαφορές τους θα επιλύνονταν με διαιτησία.

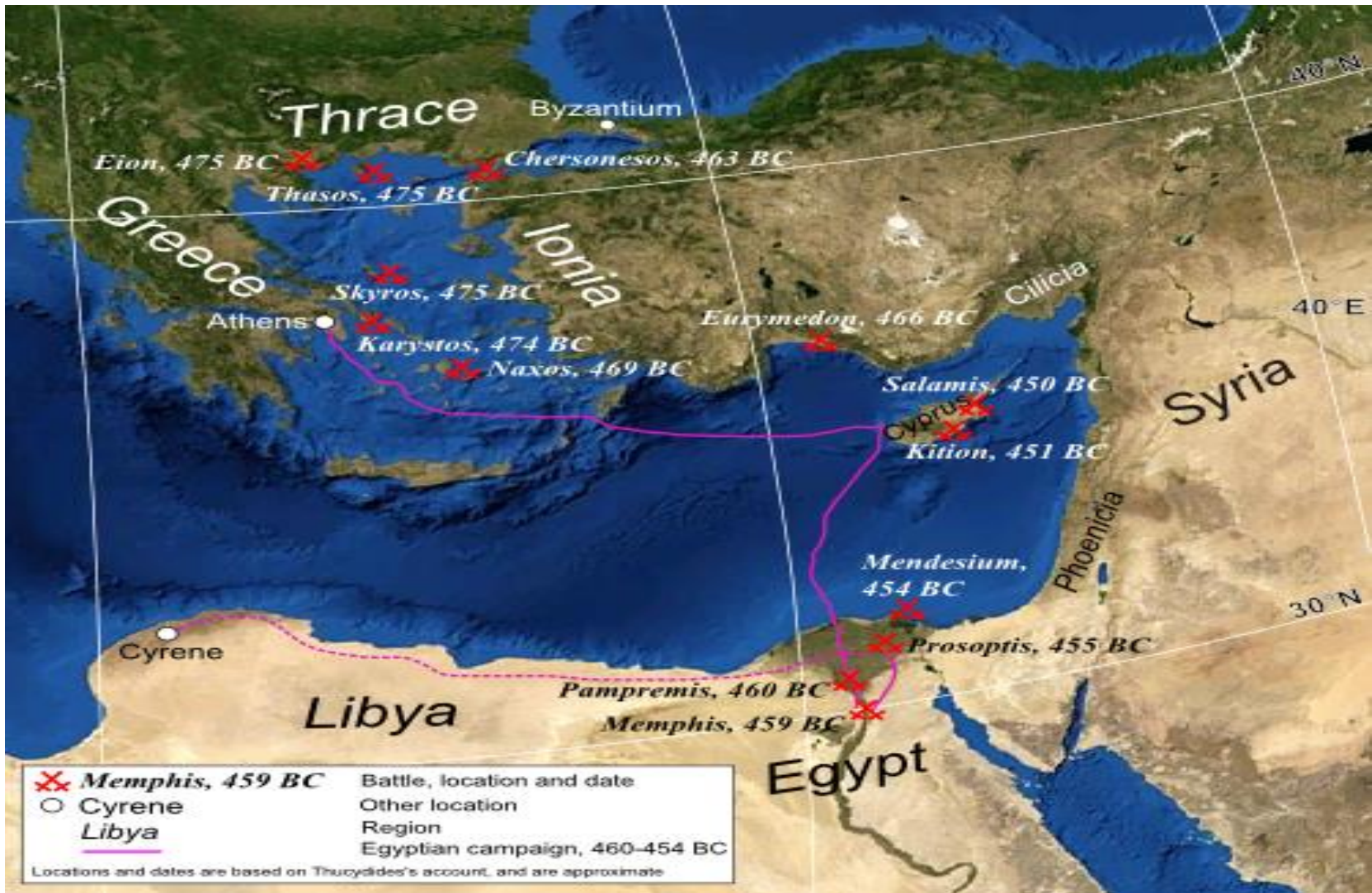
Διαμάχη Αθηναίων – Περσών

Εκστρατεία στην Αίγυπτο (460-454 π.Χ.)

Η διαμάχη Αθήνας-Μ. Βασιλέα αποτέλεσε τον λόγο της ίδρυσης της συμμαχίας της Δήλου.

- **αναζωπύρωση έχθρας** λόγω της εκστρατείας των Αθηναίων στην Αίγυπτο **460 π.Χ.** για βοήθεια στους εξεγερμένους Αιγυπτίους μετά τη δολοφονία του Ξέρξη το 465 π.Χ.
- Εξέγερση Ίναρου, αποστολή 200 πλοίων, κατάληψη Μέμφιδας από Αθηναίους.
- Η εκστρατεία των Αθηναίων και των συμμάχων τους στην Αίγυπτο **το 460 π.Χ. ως βοήθεια προς τους εξεγερμένους Αιγυπτίους κατά των Περσών, κατέληξε σε μεγάλη καταστροφή των αθηναϊκών δυνάμεων** (20.000 άνδρες και 100 πλοία)
- Αντίδραση Περσών, εγκατάλειψη Μέμφιδας, καταστροφή αθηναϊκού στόλου → **επάνοδος Κίμωνα**
- Το **450 π.Χ. ο Κίμων έπλευσε στην Κύπρο, με 200 τουλάχιστον συμμαχικές τριήρεις, για να εκδιώξει τους Πέρσες και να αποκαταστήσει την Αθηναϊκή κυριαρχία στην ανατολική Μεσόγειο.**

Οι μάχες της συμμαχίας της Δήλου 477–449 π.Χ.

Το τέλος του Κίμωνα

- Η πολιορκία του **Κιτίου** τραβούσε σε μάκρος, ενώ οι αμυνόμενοι είχαν στις επάλξεις τους τοξότες, που προκαλούσαν φθορά στους πολιορκητές. Οι πολιορκητές υπέφεραν και από έλλειψη εφοδίων. Στο **Κίτιον** ο Κίμων άφησε την τελευταία του πνοή κατά τη διάρκεια της πολιορκίας.
- **Πλούταρχος**, *Βίοι Παράλληλοι*, **Κίμων**, 19.1 αναφέρει ότι ο Κίμων πέθανε από αρρώστια
- **Διόδωρος Σικελιώτης**, *Ιστορική Βιβλιοθήκη* , βιβλ. IB', κεφ. 12,4 [...]συνέβη δὲ καὶ τὸν Κίμωνα περὶ τὴν Κύπρον διατρίβοντα νόσῳ τελευτῆσαι.
- **Θουκυδίδης**, *Ιστορίαι*, Βιβλ. Α', 114 [...]Κίμωνος δὲ ἀποθανόντος καὶ λιμοῦ γενομένου ἀπεχώρησαν ἀπὸ Κιτίου.
- Πριν πεθάνει έδωσε εντολή να λυθεί η πολιορκία και να επιστρέψουν στην Αθήνα, χωρίς να γνωστοποιήσουν το θάνατό του: επί 30 ημέρες όλοι νόμιζαν ότι στρατηγούσε ο Κίμων. Κατά την επιστροφή, έγινε ναυμαχία και πεζομαχία στη **Σαλαμίνα της Κύπρου**, όπου οι Αθηναίοι νίκησαν – (από τη νίκη αυτή έμεινε η φράση «και νεκρός ενίκα»).
- Η σορός του επιστράφηκε στη πόλη των Αθηνών και ετάφη με μεγάλες τιμές στις Μελίτιδες Πύλες (νοτιοδυτικό τμήμα Αθήνας).

Τοπογραφικό διάγραμμα της Αθήνας του 5ου αι. π.Χ. Τείχη και πύλες.

Ειρήνη Αθηναίων-Περσών 449/448 π.Χ.

- Μετά τον θάνατο του Κίμωνα οι Πέρσες θα συνάψουν ειρήνη με τους Αθηναίους. Η ειρήνη είναι γνωστή ως **Καλλίειος** από το όνομα του αρχηγού της αθηναϊκής αποστολής στα Σούσα, ενώ πολλοί ιστορικοί την ονομάζουν **Κιμώνειο**, υποστηρίζοντας ότι κύριος συντελεστής της ήταν ο Κίμων με τις νίκες του εναντίον των Περσών.

Διόδωρος Σικελιώτης, Βιβλιοθήκη 12, 4, 5

- *αὐτονόμους εἶναι τὰς κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἑλληνίδας πόλεις ἀπάσας, τοὺς δὲ τῶν Περσῶν σατράπας μὴ καταβαίνειν ἐπὶ θάλατταν κατωτέρω τριῶν ἡμερῶν ὁδόν, μηδὲ ναῦν μακρὰν πλεῖν ἐντὸς Φασήλιδος καὶ Κυανέων· ταῦτα δὲ τοῦ βασιλέως καὶ τῶν στρατηγῶν ἐπιτελούντων, μὴ στρατεύειν Ἀθηναίους εἰς τὴν χώραν, ἧς βασιλεὺς [Ἄρταξέρξης] ἄρχει. συντελεσθεισῶν δὲ τῶν σπονδῶν Ἀθηναῖοι τὰς δυνάμεις ἀπήγαγον ἐκ τῆς Κύπρου.*

Η ειρήνη του Καλλία 449/448 π.Χ.

Πρόβλεπε:

- την κυριαρχία των Αθηναίων στο Αιγαίο
- παραχώρηση σχετικής αυτονομίας των ελληνικών πόλεων και
- αντίστοιχη υπόσχεση των Αθηναίων για μη επέμβαση στην Αίγυπτο. →
- **Τέλος στους μηδικούς πολέμους (άρα δεν υπάρχει λόγος διατήρησης της συμμαχίας)**
- **Εξαφάνιση λόγων ύπαρξης συμμαχίας Δήλου → επανάσταση ευβοϊκών πόλεων (βίαιη κατάπνιξη εξέγερσης) → ξεσηκωμός Σάμου**

Ο Περικλής

- Ο Περικλής δεσπόζει στην πολιτική ζωή → **διάθεση συντήρησης κεκτημένων και όχι επέκταση**
- **444/3 π.Χ.** ίδρυση αποικίας **Θουρίων** κοντά στη Σύβαρη της Ν. Ιταλίας (αθηναίος οικιστής Λάμπων με μια ομάδα από Έλληνες συνοδευόμενος από τον Ηρόδοτο και τον Μιλήσιο αρχιτέκτονα Ιππόδαμο).
- **Τι σήμαινε αυτή η αποικία; Απόδειξη βλέψεων των Αθηναίων προς τη Δύση;**
- Πάντως η Αθήνα καλλιεργεί σχέσεις με πόλεις της Μεγάλης Ελλάδας (Ρήγιο, Λεοντίνοους).

Μια ακόμα αντίδραση κατά της συμμαχίας

- **Εξέγερση Σάμου**, η οποία απολάμβανε ένα ειδικό καθεστώς (μαζί με τη Λέσβο και τη Χίο) μια και δεν συνεισέφερε στο ταμείο αλλά διέθετε τα πλοία της για την άμυνα της συμμαχίας. Γι' αυτό απολάμβανε μεγαλύτερη ανεξαρτησία στον πολιτικό τομέα: → **αριστοκρατία στην εξουσία, ίδια εξωτερική πολιτική.**
- **441/440 π.Χ. σύρραξη μεταξύ Σάμου και Μιλήτου**, οι Αθηναίοι στο πλευρό της Μιλήτου (λόγω της καταγωγής της Ασπασίας ή λόγω της παρουσίας δημοκρατικών Σαμίων δίπλα στους Μιλήσιους πρέσβεις που ήρθαν να ζητήσουν βοήθεια).
- **οι Σάμιοι αρνούνται την αθηναϊκή διαιτησία** → εκστρατεία Αθηναίων στη Σάμο και **πολιορκία 9 μηνών** με επικεφαλής τον Περικλή → **ήττα Σάμου και επαναφορά της στη συμμαχία, γκρέμισμα τειχών, παράδοση στόλου και βαρύ πρόστιμο 1276 ταλάντων σε κλιμακωτές δόσεις.**

ΣΑΜΟΣ

«καὶ [Σάμιοι] πρῶτον μὲν τῷ δήμῳ ἐπανέστησαν καὶ ἐκράτησαν τῶν πλείστων...ἀπέστησαν»

Επαναφορά της Σάμου στη Συμμαχία

- Οι όροι έχουν συζητηθεί αρκετά. Ο Θουκυδίδης, που του οφείλουμε τη γνώση για την ύπαρξή τους, δεν μιλά ούτε για αλλαγή πολιτεύματος της Σάμου ούτε για επιβολή προστίμου. Πάντως **το 412 π.Χ. οι Σάμιοι** δημοκράτες βρίσκονται αντιμέτωποι με μια ολιγαρχία, που σημαίνει ότι το καθεστώς είχε διατηρηθεί.
- Από την άλλη οι κατάλογοι εισφορών δεν αναφέρουν κανένα φόρο που απαιτήθηκε από τους Σαμίους που σημαίνει ότι είχαν διαφορετική αντιμετώπιση (όχι όπως οι Ευβοείς λίγα χρόνια πριν!)

Τα μεγάλα έργα του Περικλή

- Ο Περικλής όμως με τη βοήθεια του αθηναϊκού δήμου θα προχωρήσει στην αναστήλωση των ναών και στην εκτέλεση του **οικοδομικού του προγράμματος**. Με αυτό επιδιώκεται να δοθεί στην πόλη εξωτερική μορφή αντάξια με το μεγαλείο της και να προσφερθεί μία ανεξάντλητη **πηγή εργασίας και εισοδήματος**.
- Παρθενώνα (χρυσελεφάντινο άγαλμα Αθηνάς Παρθένου) > 44 τάλαντα χρυσού
- Ναό Ηφαίστου
- Τελειοποίηση Μακρών Τειχών
- Ωδείο (νέο κτίριο)
- Νεώρια
- Ιερό Δήμητρας στην Ελευσίνα και τελεστήριο
- Ναός του Ποσειδώνος στο Σούνιο

Η συμμαχία της Δήλου → στρατιωτική σύμπραξη αυτόνομων κρατών

Θουκυδίδης: αρχή, αρχηγία, → κυριαρχία

- η μετάβαση από την αρχή, αρχηγία, που στηρίζεται στην ελεύθερη συναίνεση, στην κυριαρχία, θα γίνει **σταδιακά** με το ροκάνισμα της αυτονομίας αυτής, με τις **επεμβάσεις της Αθήνας στα εσωτερικά** των πόλεων.
- **Πρόσχημα επεμβάσεων → είσπραξη φόρων**
- **478/7 π.Χ.** Δημιουργία Δηλιακής Συμμαχίας στο πλαίσιο της Πανελληνίας Συμμαχίας. Συνεργασία Θεμιστοκλή, Αριστείδη, Κίμωννα.
- **Σκοπός Συμμαχίας:** Συνέχιση πολέμου εναντίον των Περσών και διασφάλιση της ανεξαρτησίας του μικρασιατικού ελληνισμού. Αμυντικός και επιθετικός ο χαρακτήρας της Συμμαχίας.
- **Όροι:** Συνεισφορά σε **χρήματα ή σε πλοία αξίας 460 ταλάντων**. Τα πλοία θα συγκεντρώνονταν στον Πειραιά και η είσπραξη του φόρου ανατέθηκε στους **Ελληνοταμίες, Αθηναίους που εκλέγονταν από την εκκλησία του δήμου**.
- Το ταμείο της συμμαχίας θα φυλαγόταν στη Δήλο. Εκεί γίνονταν και **οι σύνοδοι > ισόψηφοι όλοι οι σύμμαχοι**.
- Ορίστηκε κάθε πόλη **να είναι αυτόνομη και ελεύθερη** και συμφωνήθηκε να έχουν **όλες τους ίδιους φίλους και τους ίδιους εχθρούς**.
- **Όρκος > παντοτινή διάρκεια της συμμαχίας** ρίχνοντας πυρακτωμένα σίδηρα στη θάλασσα.

Υποχρεώσεις πόλεων

Φόροι

- **Θουκυδίδης** → αρχική αιτία υποδούλωσης το ότι πλήρωναν φόρους αντί να εξασφαλίσουν μόνες τους την άμυνά τους.
- Από τις παρακρατήσεις μία **μνα ανά τάλαντο** (δηλ. 1/60ό) υπολογίζουμε τους φόρους που πλήρωνε η κάθε πόλη ή οι ομάδες σε μια δεδομένη χρονική περίοδο.
- Το σύνολο των φόρων οριζόταν κάθε **4 χρόνια** αλλά εισπραττόταν **ετησίως**.
- Καθυστέρηση καταβολής φόρων → **πρόστιμο & εκστρατεία 'σωφρονιστική'** → είσπραξη επί τόπου των οφειλομένων. Μέχρι τον Πελοποννησιακό πόλεμο εισέπραττε συνολικά **460 τάλαντα** κατανεμημένα ανάμεσα στις πόλεις ανάλογα με τις περιστάσεις. Οι **συνθήκες είσπραξης** και το ότι αποφάσιζε η **Βουλή** για την κατανομή των δαπανών, δηλ. φόρο → **από παράδειγμα εξάρτησης των πόλεων και του αθηναϊκού ιμπεριαλισμού**

Υποχρεώσεις πόλεων

- **Επεμβάσεις** → παρουσία αθηναίων αξιωματούχων (*αρχόντων, επισκόπων*) → επίβλεψη συμφερόντων και εφαρμογής αποφάσεων)
 - παρουσία στρατιωτικών φρουρών (σε προβληματικούς συμμάχους)
 - εγκατάσταση κληρούχων (πολιτικό εργαλείο Περικλή)
Πλούταρχος, 10.000 είχαν εγκατασταθεί σε συμμαχικές περιοχές.
Κληρούχοι → κλήρο για εισόδημα
- **Θουκυδίδης**, κληρούχοι Λέσβου πήραν γη καλλιεργημένη από τους ντόπιους = εισόδημα 2 μνες (200 δρχ.) = με ετήσιο μισθό ενός οπλίτη!
- **Κληρούχοι** → είδος φρουρών που συντηρούσε η συμμαχική πόλη στο έδαφος της οποίας είχαν εγκατασταθεί.
- **Φόροι** από τις συμμαχικές πόλεις → συντηρούσαν αξιωματούχους και ναύτες
- **Δικαστές** έπαιρναν μισθούς από τα πρόστιμα, γιατί οι σύμμαχοι αναγκάζονταν να εμφανιστούν στην **Ηλιαία** (η οποία εκδίκαζε ομοσπονδιακά θέματα, προσδιορισμό φόρου ή έναρξη εφαρμογής αποφάσεων)

Ο Σκοπός του ιμπεριαλισμού: πολιτικός και οικονομικός

1. Πολιτικός → **εγκαθίδρυση δημοκρατιών στις συμμαχίες;**

2. Οικονομικά οφέλη Αθηναίων

- [**Ξενοφώντα**], Αθηναίων πολιτεία → **αφθονία** προϊόντων που εισέρεαν στην Αθήνα
- ψήφισμα → επιβολή **αποκλειστικής χρήσης** αθηναϊκών νομισμάτων (κουκουβάγιες) από τους συμμάχους
- **ακμή αθηναϊκού εμπορίου** → ευρύτατη κυκλοφορία ερυθρόμορφης κεραμικής
- Η **ανάπτυξη του εμπορίου** → ανάπτυξη του πολεμικού στόλου
- Η **νομισματική ενότητα** → διευκόλυνση είσπραξης φόρων (όχι έλεγχο τιμών ή συναλλαγών)

Η κυκλοφορία της ερυθρόμορφης κεραμικής → αποτέλεσμα ποιότητας. Η άγνοια μας για το αθηναϊκό εμπόριο δεν μας επιτρέπει να το δούμε ως ατμομηχανή του αθηναϊκού ιμπεριαλισμού.

- **Αριστοτέλης** → αυτοκρατορία → οικονομικά μέσα → δημοκρατία

Συναίνεση πολιτών ως προς την αυτοκρατορία:

Φτωχοί → συμπλήρωση των μικρών κερδών ή εισοδημάτων

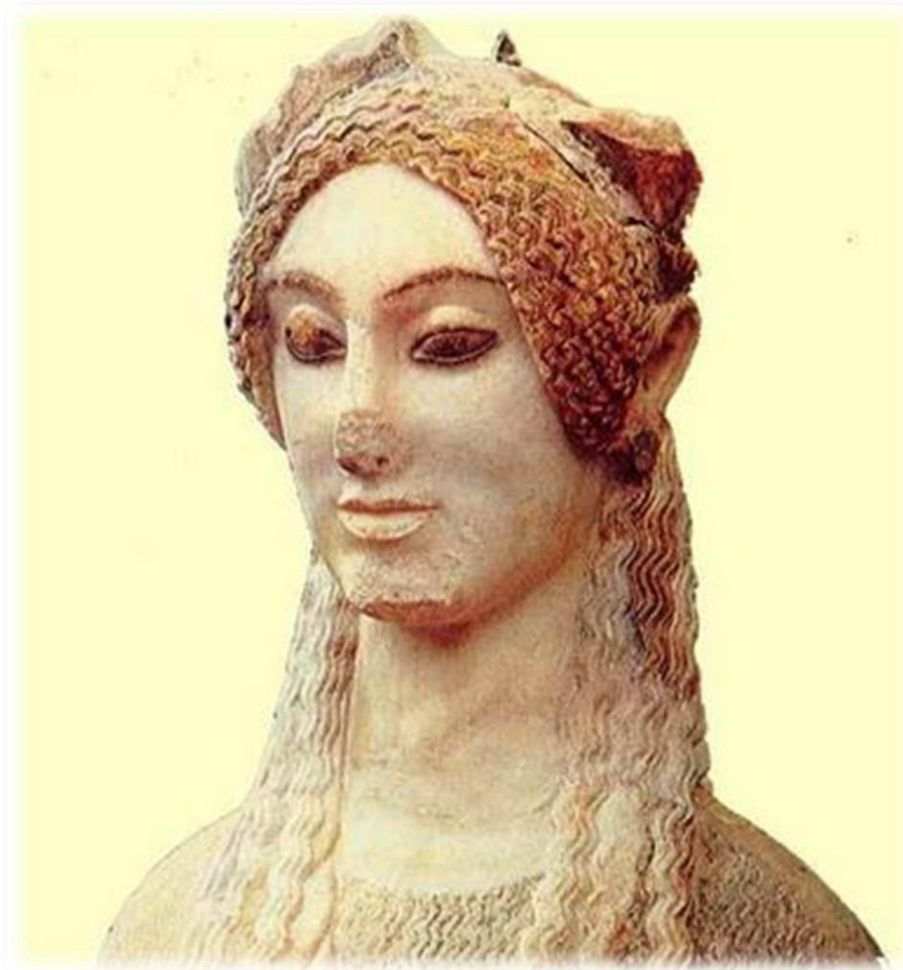
Πλούσιοι → απαλλαγή από μέρος των δαπανών

Αθηναϊκή κοινωνία τον 5^ο π. Χ. αιώνα:

Κοινωνικές τάξεις

- Τρεις κοινωνικές τάξεις κατά τον 5^ο αιώνα αποτελούν τον πληθυσμό της Αθήνας: **οι Αθηναίοι πολίτες, οι μέτοικοι και οι δούλοι**
- **οι Αθηναίοι πολίτες**, (όσοι είχαν και τους δύο γονείς Αθηναίους) από αυτούς **πηγάζει κάθε εξουσία**, αποτελούν την κυρίαρχη δύναμη της πόλης και μετέχουν μόνον αυτοί στην **Εκκλησία του Δήμου**.
- **Οι μέτοικοι**, πολίτες άλλων πόλεων που εγκαταστάθηκαν στην Αθήνα λόγω της μεγάλης οικονομικής ανάπτυξης. Κύρια ασχολία τους ήταν το εμπόριο και πλήρωναν έναν ειδικό φόρο *το μετοίκιον*.
- **Οι δούλοι**, αποτελούσαν την πλειονότητα του πληθυσμού της Αθήνας, την εποχή του Περικλή 200.000 δούλοι κατοικούσαν στην Αθήνα.
- **Προέλευση**: αιχμάλωτοι πολέμου, αγορασμένοι στα δουλοπάζαρα ή παιδιά δούλων.
- **Εργασία**: υπηρέτες στα σπίτια, στους αγρούς, σε κρατικές υπηρεσίες ως δεσμοφύλακες, λογιστές, αστυνόμοι ή εργάτες. Οι μορφωμένοι ήταν παιδαγωγοί των παιδιών πλουσίων Αθηναίων.

Γυναικεία μορφή

Η κατοικία –οικογενειακή ζωή

- Απλή, μονώροφη κατοικία με εσωτερική αυλή. Έπιπλα λιτά.
- **Η οικοδέσποινα** φρόντιζε το σπίτι και σπάνια εξερχόταν από αυτό μόνη, παρά μόνο στις θρησκευτικές γιορτές.
- Το μόνο αξίωμα που μπορούσε να πάρει ήταν αυτό της **ιέρειας**. Ήταν υπεύθυνη για τους δούλους και τα **του οίκου**, ύφαινε, μεριμνούσε για τη φροντίδα των παιδιών της.
- Περνούσε τις περισσότερες ώρες στον γυναικωνίτη μακριά από τα πολιτικά δρώμενα που ήταν αντρική κατ' αποκλειστικότητα υπόθεση.

Η θέση της γυναίκας στην πολιτική ζωή των Αθηνών

- Στην καθαυτό πολιτική ζωή των Αθηνών η θέση των γυναικών ήταν ανύπαρκτη. Οι γυναίκες δε θεωρούνταν πολίτες. **Δεν είχαν δικαίωμα εγγραφής στους καταλόγους** των πολιτών. Εγγράφονταν μόνο στους καταλόγους της φατρίας τους.
- Επιπλέον **δεν είχαν δικαίωμα κατοχής εγγείου ιδιοκτησίας -επομένως ούτε κληρονομιάς-**, το οποίο αποτελούσε βασικό κριτήριο για την ιδιότητα του πολίτη.
- Ακόμη δεν είχαν τη δυνατότητα άσκησης δικαιωμάτων. Δεν τους επιτρεπόταν δηλαδή να χειρίζονται οι ίδιες τις αστικές υποθέσεις τους. Για το λόγο αυτό εκπροσωπούνταν ενώπιον της πολιτείας από **τον κύριό τους**. Κατά συνέπεια στερούνταν των πολιτικών δικαιωμάτων που απολάμβαναν οι άνδρες.
- **Ταυτόχρονα όμως έπαιζαν σημαντικό ρόλο στη μεταβίβαση της ιδιότητας του πολίτη.** Έτσι, θα μπορούσαμε να πούμε ότι κατά κάποιο τρόπο ανήκαν, έστω εμμέσως στην ευρύτερη πολιτική κοινότητα.

- **Ο ρόλος αυτός συνίστατο στο γάμο.** Ο μόνος νόμιμος γάμος στην αρχαία Αθήνα ήταν εκείνος που ένωνε έναν πολίτη με την αστή κόρη ενός άλλου πολίτη. Μάλιστα από το **451 π.Χ** αποτέλεσε νόμο του Αθηναϊκού κράτους με ψήφισμα από την Εκκλησία του Δήμου, κατόπιν εισηγήσεως του Περικλή. Απέβλεπε στην **ομοιογένεια** και τη συνοχή του πολιτικού σώματος. Βλέπουμε λοιπόν ότι η **αστή** δεν είχε δικαίωμα να συμμετέχει στα πολιτικά δρώμενα, παρότι προέρχονταν από το σώμα των πολιτών.
- Όμως, ένας Αθηναίος πολίτης ήταν απαραίτητο να έρθει σε γάμο με μία Αθηναία αστή, προκειμένου τα παιδιά του να μη θεωρηθούν νόθα.
- Αν επρόκειτο για αγόρια, θα μπορούσαν να αποκτήσουν την πολύτιμη ιδιότητα του πολίτη και να έχουν δικαίωμα στην πατρική κληρονομιά.
- **Επίκληρη κόρη:** Ήταν η γυναίκα που τύχαινε να είναι η μοναδική κληρονόμος της πατρικής περιουσίας. Επειδή η ίδια δεν είχε δικαίωμα κατοχής γης, συνεπώς ούτε κληρονομιάς, είχε το δικαίωμα ο πλησιέστερος συγγενής να τη διεκδικήσει σε γάμο. Ο θεσμός αυτός υποδηλώνει την τεράστια σημασία που δίνονταν στα θέματα διαφύλαξης της περιουσίας του οίκου και της διατήρησης των γενών.

Γάμος

Ο καλλωπισμός της
νύφης πριν τη γαμήλια
τελετή. Ερυθρόμορφο
επίνητρο του
ζωγράφου της
Ερέτριας. Περίπου
425-420 π.Χ. , Εθνικό
Αρχαιολογικό
Μουσείο, Αθήνα.

Ιέρεια μπροστά σε βωμό, κατά τη διάρκεια τελετής προς τιμήν της Αθηνάς, με το βόδι που πρόκειται να θυσιαστεί (Αττικός μελανόμορφος αμφορέας, / Antikensammlung, Staatliche Museen, Βερολίνο)

Οι εταίρες

- Εντελώς διαφορετικά ζούσαν **οι εταίρες**. Απολάμβαναν ελευθερίες, ευρισκόμενες σε μια διαφορετική κατάσταση από τις υπόλοιπες γυναίκες. Σε αντίθεση με τις άλλες γυναίκες, αυτές είχαν γνώσεις της λογοτεχνίας και δεν τους ήταν άγνωστη η τέχνη.
- Η θέση των καλλιεργημένων και μορφωμένων εταίρων ήταν τελείως διαφορετική. Συμμετείχαν ελεύθερα στα συμπόσια των ανδρών. Στα σπίτια τους μαζεύονταν πλήθος οι νέοι. Τις θαύμαζαν, έστηναν γι' αυτές χρυσά αγάλματα, οι ποιητές τις εγκωμίαζαν στα έργα τους. Πολλές έγιναν διάσημες για την εξυπνάδα και το πνεύμα τους, όπως η Φρύνη, ενώ η αθηναϊκή λογοτεχνία γνωρίζει συλλογές επιγραμμάτων που γράφτηκαν από εταίρες.

Μοιχεία και παλλακίδες

- Οι γυναίκες όφειλαν να είναι πιστές στους συζύγους τους, όχι όμως και οι σύζυγοι. Η μοιχεία ήταν έγκλημα που μπορούσε να επισύρει αυτοδικία από μέρους του αρχηγού της οικογένειας.
- Εκτός από την Αθηναία νόμιμη σύζυγο ο άντρας μπορούσε να διατηρεί και **παλλακίδα**, η οποία ήταν ελεύθερη φτωχή Αθηναία ή δούλα. Συχνά ο σύζυγος που συνδέονταν ερωτικά μαζί της την έφερνε ακόμα και στο σπίτι του.
- Έτσι τις περισσότερες φορές η Αθηναία ήταν υποχρεωμένη να δέχεται την παρουσία της παλλακίδας ακόμα και μέσα στο σπίτι τους. Αυτό όμως δεν αποτελούσε μοιχεία για τον Αθηναίο πολίτη καθώς η μόνη κατακριτέα μορφή μοιχείας ήταν η σύναψη ερωτικού δεσμού με τη σύζυγο ενός άλλου Αθηναίου πολίτη.
- Αντίθετα, η αν η γυναίκα απατούσε το σύζυγο της, τιμωρούνταν αυστηρά. Η τιμωρία της επικεντρωνόταν στην απώλεια του δικαιώματος συμμετοχής της σε θρησκευτικές τελετές και πολλές φορές ο σύζυγος την έδιωχνε από το σπίτι.

Η κοινωνική ζωή στην Αθήνα του 5^{ου} π.Χ. αιώνα

- **Ο άντρας**, αντίθετα, περνά τις περισσότερες ώρες έξω από το σπίτι, στην αγορά συζητώντας, στα γυμναστήρια, στα δημόσια λουτρά ή **στην Εκκλησία του Δήμου**. Τα βράδια στο σπίτι του οργανώνει **συμπόσια** για τους φίλους του, όπου διασκεδάζει αλλά και συζητά πολιτικά και φιλοσοφικά θέματα.
- **Τα παιδιά** ανατρέφονται ανάλογα με το φύλο. Τα κορίτσια μένουν στο σπίτι και μαθαίνουν από τη μητέρα τους να διαχειρίζονται τα του οίκου, ενώ τα αγόρια από την ηλικία των 7 στέλνονται σε σχολεία για να μορφωθούν.
- **Τροφή**: λιτή αποτελούμενη από λαχανικά, ελιές, παστά ψάρια, φρούτα, ξηρούς καρπούς και σπάνια κρέας.
- **Ενδυμασία**: κομψή αλλά όχι εξεζητημένη. Βασικό ένδυμα ήταν ο χιτώνας που δενόταν με ζώνη στη μέση και δημιουργούσε πτυχώσεις. Το **μάτιο**, είδος πανωφοριού, ζεστό από μάλλινο υφασμα τυλίγονταν πάνω στον χιτώνα. Τα σανδάλια και τα κοσμήματα των γυναικών.

Σκηνή συμποσίου

*Τοιχογραφία από τάφο της Ποσειδωνίας. Σκηνή συμποσίου. Αντιπροσωπευτικό έργο της ελληνικής ζωγραφικής των κλασικών χρόνων.
(Μουσείο Paestum)*

Σκηνή συμποσίου

Διασκέδαση κατά το συμπόσιο

Η μόρφωση των Αθηναίων πολιτών

- **Αρμονική ανάπτυξη σώματος και πνεύματος στόχος της Αθηναϊκής εκπαίδευσης.** Η ανάπτυξη του καλού γούστου, της ευπρέπειας, της κοινωνικότητας, της οξυδερκούς κρίσης και της πολιτικής σκέψης ήταν βασικοί άξονες της εκπαίδευσης.
- **Ο παιδαγωγός,** συνήθως μορφωμένος δούλος, βοηθά το παιδί στο σπίτι και το συνοδεύει στο σχολείο του. Εκεί ο **γραμματιστής,** το διδάσκει γραφή, ανάγνωση και κατανόηση των ομηρικών επών.
- **Ο κιθαριστής** μουσική και **ο παιδοτρίβης** το εκγυμνάζει. Στην εφηβική ηλικία τα παιδιά των πλουσίων παρακολουθούσαν μαθήματα από τους **σοφιστές,** οι οποίοι είχαν έρθει στην Αθήνα από διάφορα μέρη και δίδασκαν την ρητορική έναντι αδρής αμοιβής. Το όλο κλίμα της Αθήνας με τη μεγάλη πνευματική και πολιτιστική ανάπτυξη βοήθησε τους Αθηναίους να μορφωθούν και να αναπτύξουν όλα τα ταλέντα τους.

Οι μαθητές των εύπορων οικογενειών συνοδεύονταν στο σχολείο από τον **παιδαγωγό**, ο οποίος μετέφερε τις κερωμένες πλάκες, την πένα, τα βιβλία και την κιθάρα ή τον αυλό του μαθητή.

Η εργασία

- Οι **Αθηναίοι αγρότες** με μικρή ιδιοκτησία στην πλειονότητά τους καλλιεργούσαν τα χωράφια τους με τη βοήθεια των δούλων. Η κτηνοτροφία ήταν περιορισμένη.
- Τα **εργαστήρια** και τα μαγαζιά ήταν συγκεντρωμένα σε συγκεκριμένες περιοχές ανάλογα με τα είδη που πουλούσαν, ήταν ανοιχτά προς το μέρος του δρόμου για να τα βλέπουν οι πελάτες. Πάρα πολλοί τεχνίτες ζουν στην πόλη.
- **Εμπόριο:** η αύξηση του πληθυσμού έφερε την άνθηση του εμπορίου. Εισάγονται τρόφιμα και πρώτες ύλες, όπως δέρματα, ξυλεία και μέταλλα, ενώ εξάγονται τα προϊόντα των αθηναϊκών εργαστηρίων σε όλη τη Μεσόγειο, υφάσματα, όπλα, κατεργασμένα δέρματα, αγγεία, έπιπλα. Η άνθηση του εμπορίου έκανε τους μέτοικους μια ισχυρή οικονομική δύναμη στην πόλη που θα επηρεάζει τις αποφάσεις της.

Οι Γιορτές

- **Τα Παναθήναια**, η λαμπρότερη που τελούνταν κάθε 4 χρόνια προς τιμή της Αθηνάς, τελούνταν το μήνα Εκατομβαιώνα (23 Ιουνίου -23 Ιουλίου)
- **Τα Μεγάλα ή Εν Άστει Διονύσια**, γιορτή στην αρχαία Αθήνα, η οποία τελούνταν το μήνα Ελαφηβολιώννα (Μάρτιο/Απρίλιο) πολυήμερη γιορτή προς τιμή του Διονύσου
- **Τα Μικρά Διονύσια ή Κατ' Αγρούς Διονύσια**, γιορτή στην αρχαία Αθήνα η οποία τελούνταν το μήνα Ποσειδεώνα (Δεκέμβριο)
- **Τα Ανθεστήρια**, 3 μέρες, 11-13 Ανθεστηρίωνος (23 Δεκέμβρη –20 Ιανουάριο)
- **Τα Θεσμοφόρια**, τελούνταν προς τιμή της θεάς Δήμητρας, για 3 μέρες
- **Τα Λήναια** προς τιμήν του Διονύσου κατά το μήνα Γαμηλιώνα (Γενάρη- Φλεβάρη) και
- **Τα Ελευσίνια Μυστήρια**, που γιορτάζονταν στις αρχές του Οκτώβρη προς τιμή της Δήμητρας και της κόρης της Περσεφόνης.

- **Επιγραφή για την καθιέρωση των Παναθηναίων**

Ενεπίγραφη στήλη, που αναφέρεται στη σημαντικότερη γιορτή της αρχαίας Αθήνας, τα Παναθήναια. Από το κείμενο σώζονται μόνο πέντε γραμμές. Είναι χαραγμένο κατακόρυφα και βουστροφηδόν . (Σε αυτό γίνεται αναφορά στην καθιέρωση των αγώνων των Παναθηναίων το 566 π.Χ. και στη θέσπιση του αγώνα δρόμου, που ήταν ο σημαντικότερος αθλητικός αγώνας των εορτών. Η επιγραφή, αν και αποσπασματική, έχει όλα τα χαρακτηριστικά μιας δημόσιας, επίσημης αθηναϊκής επιγραφής των αρχαϊκών χρόνων. Ήταν ανάθημα στη θεά Αθηνά, και είχε προσφερθεί στο χώρο της Ακρόπολης, που ήταν άμεσα συνδεδεμένος με τη γιορτή και τους αγώνες.

- Επιγραφή: [ΤΟ]Ν ΔΡΟΜΟΝ [: ΕΠΟΙΕΣΑΝ : ? ΗΙΕΡΟΠ]-[ΟΙΟΙ : ? ΚΡ]ΑΤΕΣ [: ? ΘΡΑΣ]ΥΚΛΕΣ : Α[Ρ]ΙΣ-ΤΟΔΙΩΟΣ : ΒΡ[ΥΣΩΝ :] ΑΝΤΕ[ΝΟΡ ?][ΗΟΙ ΤΟΝ] ΑΓΟ[ΝΑ ΘΕΣ]ΑΝ ΠΡΟΤΟ[Ι] ΓΛ-ΑΥ[Q]ΟΠΙΔΙ : QOP[ΕΙ]
 [Το]ν δρόμο [έφτιαξαν ? οι ιεροπ]-[οιοί ? Κρ]άτης, [Θρασ]υκλής, Α[ρ]ισ-τόδικος, Βρ[ύσων], Αντή[νωρ ?][οι οποίοι τον] αγώ[να θέσ]πισαν πρώτοι για τη γλ-αυκομάτα κόρη

Οι γιορτές και ο ρόλος των γυναικών

Ουσιαστική συμμετοχή είχαν στα **Θεσμοφόρια** , γιορτή προς τιμή της **Δήμητρας** που λάμβαναν χώρα κατά το φθινόπωρο.

- Τα Θεσμοφόρια τελούνταν προς τιμή της θεάς Δήμητρας. **Συμμετείχαν αποκλειστικά παντρεμένες γυναίκες, όχι οι παρθένες.** Βασική αρχή των Θεσμοφορίων αποτελούσε ο **αποκλεισμός του ανδρικού φύλου** και η συγκρότηση **μίας ένωσης γυναικών**, μέσω της οποίας τονιζόταν **ο ρόλος τους στη γονιμότητα** και συμβολικά στην ευφορία της καλλιεργήσιμης γης.
- Ο εορτασμός τους διαρκούσε **τρεις μέρες** με συγκεκριμένη τελετουργία. Οι γυναίκες κατά τη διάρκεια της γιορτής συγκεντρώνονταν στο ιερό της Δήμητρας και έτσι είχαν την ευκαιρία να περάσουν κάποιες μέρες μακριά από το σπίτι τους, μαζί με τα παιδιά τους, εάν αυτά βρίσκονταν σε ηλικία που ακόμη τα θήλαζαν. Οι σύζυγοι ήταν υποχρεωμένοι όχι μόνο να δώσουν τη συγκατάθεσή τους για να παραστούν οι γυναίκες τους στη γιορτή, αλλά και να αναλάβουν τα προβλεπόμενα έξοδα.

Τα θεσμοφόρια

Αγγείο από αναπαράσταση της τελετής των Θεσμοφορίων

